

Sygn. akt III Ca 827/22

POSTANOWIENIE

Dnia 14 grudnia 2022 r.

Sąd Okręgowy w Gliwicach III Wydział Cywilny Odwoławczy w następującym składzie:

Przewodniczący - Sędzia Sądu Okręgowego Magdalena Balion-Hajduk

Protokolant Marzena Makoś

po rozpoznaniu w dniu 14 grudnia 2022 r. w Gliwicach

na rozprawie

sprawy z wniosku P. S. (1) i P. S. (2)

o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczeń o odrzuceniu spadku

na skutek apelacji wnioskodawców

od postanowienia Sądu Rejonowego w Gliwicach

z dnia 27 maja 2022 r., sygn. akt I Ns 167/22

postanawia:

uchylić zaskarżone postanowienie i sprawę przekazać do rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Gliwicach, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania odwoławczego.

SSO Magdalena Balion-Hajduk

Sygn. akt III Ca 827/22

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w Gliwicach postanowieniem z 27 maja 2022 r. oddalił wniosek małoletniej P. S. (1) i P. S. (2) o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczeń o odrzuceniu spadku po M. S. zmarłym 3 września 2020 roku w P..

Sąd Rejonowy ustalił, że wnioskodawcy są dziećmi M. S.. 29 stycznia 2021 roku, przedstawicielka ustawowa małoletnich dzieci – A. S. (1) – złożyła wniosek do Sądu Rejonowego w Gliwicach IV Wydziału Rodzinnego i Nieletnich o wyrażenie zgody na odrzucenie w imieniu małoletnich dzieci spadku po M. S..

22 marca 2021 roku, Sąd Rejonowy w Gliwicach w sprawie I. N. 199/21 zezwolił A. S. (1) na dokonanie czynności prawnej w imieniu małoletniej P. S. (1) oraz małoletniego P. S. (2) polegającej na odrzuceniu spadku po zmarłym 3 września 2020 roku M. S.. Odpis postanowienia został doręczony A. S. (2) 19 kwietnia 2021 roku.

14 czerwca 2021 roku, A. S. (1) złożyła wniosek o doręczenie odpisu orzeczenia Sądu Rodzinnego wraz ze stwierdzeniem prawomocności. Wniosek był obciążony brakami fiskalnymi, w związku z czym wezwano ją do uiszczenia opłaty kancelaryjnej. Wezwanie zostało odebrane przez A. S. (1) 9 sierpnia 2021 roku.

3 września 2021 roku, A. S. (1) złożyła ponowny wniosek o doręczenie odpisu orzeczenia Sądu Rodzinnego wraz ze stwierdzeniem prawomocności, które to zostało jej doręczone 28 września 2021 roku.

Po otrzymaniu odpisu postanowienia ze stwierdzeniem prawomocności, przed 6 października 2021 roku, matka małoletnich udała się do notariusza A. Z. celem złożenia oświadczeń o odrzuceniu spadku w imieniu małoletnich. Notariusz odmówiła jej dokonania czynności, wskazując na upływ terminu do złożenia oświadczeń. Notariusz doradziła matce małoletnich, by ta znalazła dobrego adwokata i złożyła wniosek o przywrócenie terminu do złożenia oświadczeń. Odmowa przeprowadzenia czynności została dokonana przez notariusza tylko ustnie, nie został sporządzony protokół, w którym odnotowano odmowę dokonania czynności.

Następnie A. S. (3) udała się do kancelarii radcy prawnego G. S. celem uzyskania pomocy prawnej. Po wizycie u radcy prawnego, matka małoletnich ponownie udała się do notariusza, lecz również podczas tej wizyty notariusz odmówiła dokonania czynności, nie sporządzając przy tym protokołu. Ponowna wizyta u notariusza odbyła się między 11 października do 24 listopada 2021 roku.

7 października 2021 roku, radca prawny G. S. zwrócił się do mailowo do tut. Sądu z prośbą o możliwość przeglądania akt sprawy I. N. 199/21. Do wniosku dołączył upoważnienie datowane na 6 października 2021 roku wystawione przez A. S. (1). Przeglądanie akt sprawy odbyło się 8 października 2021 roku.

Następnie, 11 października 2021 roku oraz 3 grudnia 2021 roku, radca prawny G. S. ponownie przeglądał akta sprawy I. N. 199/21.

3 grudnia 2021 roku, A. S. (1) udzieliła radcy prawnemu G. S. pełnomocnictwa do reprezentowania małoletnich dzieci w sprawie o uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku oraz przyjęcie tych oświadczeń.

A. S. (1) nie знаła sytuacji finansowej swojego byłego męża – M. S.. Para po ślubie była ze sobą tylko około roku. Jej były mąż był zobowiązany do łożenia na rzecz dzieci alimentów, czego jednak zaprzestał na około rok przed śmiercią. A. S. (1) nie utrzymuje kontaktów z rodziną zmarłego. Po śmierci byłego męża dowiedziała się, że zmarły mógł mieć długi.

Sąd Rejonowy, powołał się na treść art. 1015 § 1 k.c. oraz art. 1019k.c. Ocenił, że sześciomiesięczny termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku biegł dla wnioskodawców że już od chwili otwarcia spadku, to jest od 3 września 2020 roku.

Wskazał, że z orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika, że jeżeli sprawę przed sądem rodzinnym wszczęto przed upływem terminu na odrzucenie spadku, to termin ten nie może upłynąć przed zakończeniem postępowania przed sądem rodzinnym. W takim wypadku oświadczenie o odrzuceniu spadku powinno być złożone niezwłocznie, z uwzględnieniem ogółu okoliczności sprawy i należytej staranności zobowiązanego – rodzica (por. uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 22 maja 2018 roku, III CZP 102/17, LEX 2022).

Przedstawicielka ustawowa małoletnich wystąpiła w tym terminie do Sądu Rodzinnego o udzielenie zgody na odrzucenie spadku w ich imieniu. Postanowienie Sądu Rodzinnego uprawomocniło się 27 kwietnia 2021 roku, zaś wniosek do tut. Sądu złożony został w dniu 16 lutego 2022 roku. Sąd – mając na uwadze okoliczności sprawy - doszedł do przekonania, że oświadczenia o odrzuceniu spadku złożone przez P. S. (1) i P. S. (2) nie zostały złożone niezwłocznie.

Sąd podkreślił, że od 28 września 2021 roku, A. S. (1) dysponowała odpisem postanowienia Sądu Rodzinnego ze stwierdzeniem prawomocności, natomiast wniosek o odebranie oświadczenia złożyła do tut. Sądu – za pośrednictwem profesjonalnego pełnomocnika – dopiero 16 lutego 2022 roku czyli po upływie blisko 5 miesięcy.

O ile zrozumiałe jest częściowo zachowanie czy też niewiedza matki małoletnich, która w okresie od kwietnia do września 2021 nie uzyskała skutecznie odpisu prawomocnego postanowienia Sądu Rodzinnego, to w ocenie Sądu I instancji dalszy okres, aż do lutego 2022 roku jest nieuzasadniony. Upoważniony przez A. S. (1) radca prawny w okresie od października do grudnia 2021 roku aż trzykrotnie przeglądał akta sprawy rodzinnej, a dopiero w lutym 2022 roku – czyli po upływie co najmniej czterech miesięcy o dowiedzeniu się o przedmiocie sprawy i w dwa i pół miesiąca po uzyskaniu pełnomocnictwa do działania w imieniu przedstawicielki ustawowej małoletnich – złożył wniosek do

tut. Sądu o odebranie oświadczenia o odrzuceniu spadku oraz o zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia oświadczenia w terminie. Sąd Rejonowy uznał oświadczenie o odrzuceniu spadku po M. S. w imieniu małoletnich za złożone po upływie ustawowego terminu albowiem nie zostało złożone niezwłocznie po uzyskaniu zgody sądu rodzinnego. Uzasadził także, że nie doszło do wykazania, by matka P. S. (1) i P. S. (2) nie złożyła świadczeń o odrzuceniu spadku w terminie, pozostając pod wpływem błędu lub groźby, co mogłoby uzasadniać uwzględnienie wniosków o zatwierdzanie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po M. S..

Błąd dotyczący treści oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może dotyczyć w szczególności osoby spadkodawcy, tytułu powołania do dziedziczenia lub stanu majątku spadkowego. Znaczenia prawnego pozbawiony jest natomiast błąd dotyczący pobudek czy motywów działania spadkobiercy. Możliwość uchylenia się przez spadkobiercę od skutków prawnych niezłożenia pod wpływem błędu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, zachodzi, gdy błąd dotyczy treści oświadczenia i cechuje się istotnością - art. 84 § 1 zd. 1 oraz art. 84 § 2 w zw. z art. 1019 § 1 (por. komentarz do art. 1019 k.c. Ciszewski J., [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, wyd. II, LexisNexis, 2014). Istotnym jest błąd, który uzasadnia przypuszczenie, że gdyby składający oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożyłby oświadczenia danej treści (art. 84 § 2 k.c.).

Zarówno z treści wniosków jak i treści przesłuchania A. S. (1) wynikało, że niezłożenie oświadczeń w terminie wynikać miało m. in. z długotrwałości procesu doręczania odpisu postanowienia Sądu Rodzinnego, natomiast to nie przemawia za zasadnością złożonych wniosków. Stan świadomości albo jej brak, co do składników majątku spadkowego, w tym przypadku nie mają znaczenia, bowiem bezspornym jest, że co najmniej od początku stycznia 2021 roku (czyli przed upływem ustawowego sześciomiesięcznego terminu) wolą matki wówczas małoletnich dzieci było złożenie w ich imieniu oświadczenia o odrzuceniu spadku, a tym samym nie ma żadnych podstaw do uznania, iż nie składając oświadczeń o odrzuceniu spadku w terminie działała pod wpływem błędu lub groźby. W ocenie Sądu, złożenie oświadczenia po upływie ustawowego terminu wynikało jedynie z niezrozumiałego, niesprawiedliwionego zaniechania w okresie od października 2021 roku do lutego 2022 roku.

Wnioskodawcy w apelacji zarzucili naruszenie przepisów prawa materialnego to jest:

- art. 84 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że A. S. (1), inicjując postępowanie sądowe w przedmiocie uzyskania zgody na odrzucenie spadku w imieniu małoletnich dzieci nie dochowała terminu opisanego w art. 1015 k.c. i nie pozostawała w błędzie co do prawa, jak też, że błąd ten nie jest błędem istotnym,

- art. 86 § 2 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie uznanie, że A. S. (1), inicjując postępowanie sądowe w okresie krótszym niż rok od ujawnienia błędu co do prawa, nie dochowała terminu opisanego w dyspozycji tego przepisu,

- art. 1015 § 1 k.c. w związku z 1019 k.c. i 84 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że działanie A. S. (1) pod wpływem błędu istotnego co do prawa nie pozwalało na zatwierdzenie oświadczenia woli w przedmiocie odrzucenia spadku po M. S. złożonego po terminie,

- art. 5 k.c. przez niezastosowanie

oraz naruszenie przepisów postępowania to jest art. 233 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie i wydanie orzeczenia z pominięciem wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego i przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów przez uznanie, że A. S. (1) nie pozostawała w błędzie co do prawa jak też, że błąd ten nie był istotny i uznanie, że wnosząc o zatwierdzenie odrzucenia spadku wnioskodawcy działali z naruszeniem terminu ustalonego w art. 88 § 2 k.c..

Wnioskodawcy wnieśli o zmianę postanowienia przez uwzględnienie wniosku względnie o uchylenie postanowienia przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja zasługiwała na uwzględnienie.

Sąd Okręgowy podziela poczynione w sprawie ustalenia faktyczne, które znajdują odzwierciedlenie w przeprowadzonych dowodach.

Sąd Okręgowy uznał te ustalenia przyjmuje za własne, unikając zbędnych powtórzeń.

Orzeczenie podlegało uchyleniu z innych przyczyn niż wskazane w apelacji.

Wnioskodawcy wnieśli o przyjęcie oświadczeń o uchyleniu się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku, a także o zatwierdzenia tego oświadczenia oraz przyjęcie oświadczenia o odrzuceniu spadku. Sąd Rejonowy w toku postępowania odebrał od przedstawicielki ustawowej małoletniej wnioskodawczyni P. S. (1) oraz od P. S. (2) oświadczenie o odrzuceniu spadku, natomiast nie odebrał od wnioskodawców oświadczeń o uchyleniu się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku. Przedmiotem postępowania jest zatwierdzenie obu tych oświadczeń, które powinny być złożone przez wnioskodawców przed sądem. Uprawnienia do ich złożenia nie posiada pełnomocnik procesowy, jego wniosek nie może zastąpić złożenia oświadczeń o charakterze materialnoprawnym. Tym samym Sąd Rejonowy nie rozpoznał istoty sprawy i ponownie rozpoznając wniosek winien uzupełnić postępowanie o przyjęcie oświadczeń od wnioskodawców o uchyleniu się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku M. S. dokonać oceny tego oświadczenia.

Zgodnie z art. 1018 § 3 k.c. oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku składa się przed sądem lub przed notariuszem. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może nastąpić jedynie przed sądem (art. 1019 § 1 pkt 1) i zgodnie z art. 628 k.p.c. właściwy jest sąd spadku czyli sąd rejonowy (art. 628 k.p.c.). Do zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia pod wpływem błędu oświadczenia w sprawie przyjęcia lub odrzucenia spadku (art. 1019 § 1 i 2 k.c.) niezbędne jest złożenie tego oświadczenia w formie wymaganej przez art. 1018 § 3 k.c. - postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 2018 r. sygn. V CZ 53/18.

Zgodnie z art. 1019 § 1k.c. jeżeli oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku zostało złożone pod wpływem błędu lub groźby, stosuje się przepisy o wadach oświadczenia woli. Spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby nie złożył żadnego oświadczenia w terminie, może w powyższy sposób uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku wymaga zatwierdzenia przez sąd. Spadkobierca składa oświadczenie woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku albo nie składa takiego oświadczenia w terminie wynikającym z art. 1019 § 1 k.c. pod wpływem błędu, jeżeli w chwili składania tego oświadczenia lub upływu terminu do jego złożenia był w błędzie co do treści czynności prawnej (art. 84 § 1 zd. 1 k.c.), a błąd był obiektywnie i subiektywnie istotny (art. 84 § 2 k.c.). W przypadku błędu co do prawa powinien to być błąd usprawiedliwiony okolicznościami i nie stanowiący następstwa niedołożenia należytej staranności przez spadkodawcę.

Sąd Najwyższy w postanowieniu o z dnia 26 listopada 2019 r., sygn. IV CSK 398/18 orzekł, że dla stwierdzenia błędu "co do treści czynności prawnej" (por. art. 84 § 1 zd. 1 k.c.) istotne jest mylne wyobrażenie o konsekwencjach niezłożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku. Co do zasady nie chodzi tu jednak o samo tylko, nieuzasadnione szczególnymi okolicznościami, mylne przekonanie spadkobiercy, iż jego bierne zachowanie nie oznacza przyjęcia spadku. Błędem "co do treści czynności prawnej" jest błąd co do zakresu odpowiedzialności za długi, który może wynikać z mylnego wyobrażenia o stanie majątku spadkowego. Sąd Najwyższy stwierdza, że o istotności tak rozumianego błędu (art. 84 § 2 k.c.) można mówić wtedy, gdy uzasadnione jest przypuszczenie, że gdyby spadkobierca nie działał pod jego wpływem i oceniał sprawę rozsądnie, złożyłby oświadczenie o odrzuceniu spadku albo jego przyjęciu z dobrodziejstwem inwentarza (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 2012 r., IV CSK 612/11 i z dnia 29 listopada 2012 r., II CSK 171/12).(...)

Przewidziane w art. 1015 § 2 k.c. zrównanie braku oświadczenia o przyjęciu albo odrzuceniu spadku z przyjęciem spadku jest zgodnie kwalifikowane jako zastosowanie fikcji, co nie oznacza, że bierność spadkobiercy ustawodawca traktuje jako dorozumiane oświadczenie woli spadkobiercy, w przeciwnym bowiem razie art. 1019 § 2 k.c. byłby w istocie zbędny, skoro oświadczenie o przyjęciu spadku podlega art. 1019 § 1 k.c. Niezłożenie oświadczenia w wielu przypadkach jest nie tyle wynikiem świadomej decyzji, ile nieznamomości prawa. Z drugiej strony przypisanie milczeniu spadkobiercy skutków przyjęcia spadku jest poniekąd równoważone (łagodzone) przez możliwość uchylenia się od skutków oświadczenia woli, przewidzianą w art. 1019 § 2 k.c., uwzględniającą przeciętny stan świadomości prawnej społeczeństwa (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2012 r., II CSK 171/12 i z dnia 7 kwietnia 2016 r., III CSK 210/15). Zależność ta nie może być pomijana i skłania ona do wniosku, że im bardziej skutki zastosowania fikcji mogą być dla spadkobiercy niekorzystne, tym mniej rygorystycznie powinny być wykładane przesłanki powołania się błąd.

Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2012 r., sygn. II CSK 171/12 na gruncie art. 84 k.c. nie ma przeszkód do uznania za błąd prawnie doniosły nie tylko błędu co do faktów, ale i błędu co do prawa - jeżeli oczywiście dotyczy on treści czynności prawnej i jest istotny.

Termin zawity do uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku jest zachowany, gdy przed jego upływem sąd odbierze to oświadczenie i oświadczenie o odrzuceniu spadku (art. 1019 § 2 k.c.). W wypadkach wyjątkowych, w szczególności gdy za nieodebranie oświadczenia w terminie spadkobierca nie ponosi winy, sąd może nie uwzględnić upływu tego terminu przez wzgląd na zasady współżycia społecznego (art. 5 k.c.) (uchwała SN z 15.03.2018 r., III CZP 110/17, LEX nr 2457344). W niniejszej sprawie w imieniu małoletnich wnioskodawców działała matka, która nie ma wiedzy prawniczej, starała się przeprowadzić postępowanie w przedmiocie odrzucenia spadku, w żadnym razie nie można jej zarzucić zaniechania, niedbalstwa czy lekkomyślności. Sąd Rejonowy w Gliwicach w sprawie I. N. 199/21 wydał postanowienie w dniu 22 marca 2021 roku na posiedzeniu niejawnym. Doręczając odpis tego postanowienia sąd pouczył wnioskodawczynię, że konieczne jest jeszcze dokonanie czynności, o której mowa w postanowieniu, ale pouczenie nie zawierało żadnych wskazówek odnośnie terminu tej czynności. Wnioskodawczyni w uzasadnieniu apelacji podkreślała, że dochowała terminu do wystąpienia z wnioskiem do sądu rodzinnego, ale myślała, że potem termin ten już nie biegnie i będzie miała możliwość odrzucenia spadku po odebraniu prawomocnego postanowienia sądu. Sąd Rejonowy przy ponownym rozpoznaniu sprawy powinien ocenić to stanowisko, zwłaszcza że matka wnioskodawców czyniła dużo starań, aby przedmiotowe oświadczenie złożyć, była dwukrotnie u notariusza, potem zleciła sprawę pełnomocnikowi.

W wypadkach wyjątkowych, w szczególności gdy za nieodebranie oświadczenia w terminie spadkobierca nie ponosi winy, sąd może nie uwzględnić upływu tego terminu przez wzgląd na zasady współżycia społecznego (art. 5 k.c.) (uchwała SN z 15.03.2018 r., III CZP 110/17, LEX nr 2457344).

Sąd Okręgowy, mając powyższe na uwadze na mocy art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

SSO Magdalena Balion - Hajduk